RIKSADVOKATEN

RETNINGSLINJER FOR POLITIAVHØR AV BARN OG SÆRLIG SÅRBARE PERSONER SOM MISTENKT I STRAFFESAK

RIKSADVOKATENS SKRIFTSERIE 1/2023

Forord

Disse retningslinjene er utarbeidet av Fagutviklingsapparatet for etterforskingsfeltet i samarbeid med Riksadvokatembetet. Ved brev 5. mars 2020 fra Politidirektoratet, på vegne av fagmyndighetene – Politidirektoratet og riksadvokaten – fikk fagforvalter med ansvar for avhør i oppdrag å utarbeide utkast til retningslinjer for avhør av mistenkte barn og særlig sårbare mistenkte. Et førsteutkast ble sendt på intern høring i politiet og påtalemyndigheten i februar 2022.

Etter den interne høringen ble et revidert utkast utarbeidet i samarbeid mellom fagforvalter, faggruppen og Riksadvokatembetet. Det reviderte utkastet ble i mai 2023 sendt på høring til statsadvokatembetene, politidistriktene, Politihøgskolen, Statens sivilrettsforvaltning, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Helsedirektoratet, Domstoladministrasjonen, Statsforvalterne, Barneombudet, Norges institusjon for menneskerettigheter, Advokatforeningen og Norges juristforbund. Etter høringen er et oppdatert utkast forelagt for Nasjonal fagkoordinator for etterforskingsfeltet.

Opprinnelig var planen å utgi retningslinjene som et produkt fra Fagutviklingsapparatet for etterforskingsfeltet. Retningslinjene har imidlertid til dels fått karakter av direktiver til påtalemyndigheten og faller dessuten i det alt vesentlige inn under riksadvokatens ansvarsområde. En har derfor etter nærmere overveielse kommet til at det er mest naturlig at retningslinjene gis ut av riksadvokaten. Det presiseres at på de punkter hvor det gis direktiver til påtalemyndigheten, forutsettes det at disse etterleves som om de var nedfelt i rundskrivs form.

Oslo, 18. september 2023

Jørn Sigurd Maurud

Innholdsfortegnelse

Forord **2**

1 Sammendrag **5**

2 Om retningslinjene **8**

2.1 Formål 8

2.2 Målgruppe 8

2.3 Definisjoner 8

2.3.1 Barn 8

2.3.2 Særlig sårbar person 8

2.3.3 Mistenkt 8

2.3.4 Politiavhør 9

3 Rettslige utgangspunkter **10**

3.1 Generelt om sentrale regler og rettigheter ved avhør av personer med status som mistenkt 10

3.2 Spesielle regler ved avhør av barn 10

3.3 Spesielle regler ved avhør av særlig sårbare personer 11

4 Generelt om etterforsking og avhør rettet mot barn og særlig sårbare personer **12**

4.1 Innledning 12

4.2 Etterforskingsplikten 12

4.3 Formålet med avhøret 12

4.4 Hensynet til barnets beste og krav til skånsomhet 13

4.5 Innledende samtaler før avhør 13

4.6 Bekymringssamtaler mv. 13

5 Forsvarer **15**

5.1 Utgangspunkt 15

5.2 Forsvarer ved politiavhør av mistenkte barn over 15 år 16

5.2.1 Saker der forsvarer normalt skal søkes oppnevnt – frihetsberøvelse eller risiko for ubetinget fengsel, samfunnsstraff eller ungdomsstraff 16

5.2.2 Saker der forsvarer normalt ikke skal søkes oppnevnt – bøteforhold 16

5.2.3 Øvrige saker – ingen presumsjon 16

5.3 Forsvarer ved politiavhør av mistenkte barn under strafferettslig lavalder .. 17

5.4 Forsvarer ved politiavhør av særlig sårbare mistenkte 17
5.5 Avkall på forsvarer 18
5.6 Plikten til fortløpende å vurdere behovet for forsvarer i avhør 18
5.7 Oppnevning av forsvarer 18
6 Verge 20
6.1 Verge for mistenkte barn 20
6.2 Vergens rolle. Valg av og avkall på forsvarer 20
6.3 Underretning til verge om avhør 21
6.4 Verges tilstedeværelse under avhøret 22
6.5 Verge for særlig sårbar voksen 22
7 Forholdet til Barnevernstjenesten 24
8 Planlegging og gjennomføring av avhøret 26
8.1 Forberedelser til avhør mv 26
8.1.1 Anbefalt kompetanse 26
8.1.2 Undersøkelser av mistenktes sårbarhet 26
8.1.3 Forberedende møte 26
8.2 Gjennomføringen av avhøret 27
8.3 Særlig om bruk av Statens barnehus 28
9 Særlig om politiarbeid på stedet 30
9.1 Utgangspunkt 30
9.2 Kontakt med verge før og under avhør på stedet 30
9.3 Forsvarer ved avhør på stedet 31
Vedlegg 32

1 Sammendrag

Retningslinjenes *formål og virkeområde* er beskrevet i punkt 2. Retningslinjene skal bidra til å sikre etterlevelsen av reglene som gjelder ved politiavhør av barn og særlig sårbare personer som mistenkt i straffesak, herunder bidra til kvalitet og hensynsfull behandling.

Oversikt over *de rettslige utgangspunktene* og relevant regelverk fremgår av punkt 3. Ved avhør med status som mistenkt har barn og særlig sårbare personer de samme prosessuelle rettighetene som andre. Samtidig gjelder særlige rettigheter og krav med hensyn til gjennomføring av etterforskingen, forsvarer, verge, involvering av Barnevernstjenesten, planlegging og gjennomføring av avhøret mv.

Generelle retningslinjer om *etterforsking* og avhør rettet mot barn og særlig sårbare er gitt i punkt 4. Etterforsking foretas når det er rimelig grunn til det og kan også rettes mot barn under 15 år. All etterforsking må forfølge et relevant etterforskingsformål, og avhører må derfor ha klart for seg hva som er formålet med avhøret. Når det er grunn til det, må det søkes avklart om mistenkte kan være utilregnelig etter straffeloven § 20 annet ledd eller særlig sårbar av andre grunner. Etterforskingen skal gjennomføres så skånsomt som mulig og under hensyn til barnets beste.

Retningslinjer om når påtalemyndigheten skal anmode domstolen om oppnevning av *forsvarer* er gitt i punkt 5. Påtalemyndigheten har et selvstendig ansvar for å sørge for at retten til forsvarer i avhør ivaretas og skal forelegge spørsmål om oppnevning for retten når det er grunn til det.

Foruten situasjonene som er uttrykkelig regulert i straffeprosessloven, skal barn og særlig sårbare personer som er mistenkt i straffesak etter omstendighetene ha forsvarer i avhør når «særlige grunner» taler for det, jf. straffeprosessloven § 100 annet ledd. Bestemmelsen innebærer at barn og særlig sårbare personer skal ha offentlig oppnevnt forsvarer i større utstrekning enn normalt fungerende voksne.

For barn over strafferettslig lavalder skal forsvarer normalt søkes oppnevnt i forbindelse med avhør dersom mistenkte er frihetsberøvet eller risikerer ubetinget fengsel, samfunnsstraff eller ungdomsstraff. I saker der straffen ville vært bot for en voksen person, vil det som regel ikke være behov for forsvarer. I øvrige tilfeller kan det ikke oppstilles noe generelt utgangspunkt, og behovet for forsvarer må vurderes ut fra de konkrete omstendighetene i hver enkelt sak. Dette gjelder også i saker mot barn under strafferettslig lavalder og mot særlig sårbare voksne.

Reglene om *verge* er behandlet i punkt 6. Dersom mistenkte er under 18 år, har også vergen (normalt foreldrene) partsrettigheter. Det samme gjelder oppnevnt verge for særlig sårbar voksen som antas å være utilregnelig etter straffeloven § 20 annet til fjerde ledd (dvs. på

grunn av sterkt avvikende sinnstilstand, sterk bevissthetsforstyrrelse eller høygradig psykisk utviklingshemming). Vergen(e) skal så vidt mulig varsles om avhør og har rett til å være til stede. Beslutning om å gjennomføre avhør uten verge til stede skal som hovedregel treffes av påtalemyndigheten. Oppnevnt verge for en voksen som ikke er utilregnelig, og som ikke er fratatt sin rettslige handleevne, har ikke partsrettigheter og skal ikke motta informasjon om straffesaken, med mindre det følger av mandatet i vergeoppnevnelsen eller mistenkte samtykker.

Forholdet til *Barnevernstjenesten* er omtalt i punkt 7. Samarbeid med barnevernstjenesten er viktig, både av hensyn til barnet og for å sikre en god og formålstjenlig gjennomføring av avhøret. Barnevernstjenesten skal så vidt mulig underrettes om avhør der barn under 18 år skal avhøres som mistenkt, med mindre saken er bagatellmessig. Representant fra barnevernstjenesten skal også gis anledning til å være til stede under avhøret, og kan etter omstendighetene gis anledning til å delta i forberedende møte før avhøret, når dette avholdes.

Planlegging og gjennomføring av avhør av barn og særlig sårbare personer er omhandlet i punkt 8. Avhør av barn og særlig sårbare personer må forberedes og planlegges, særlig under hensyn til sakens art og alvor og den enkeltes behov. Involverte tjenestepersoner må ha tilstrekkelig kompetanse, særlig i lys av mistenktes alder, utvikling og sårbarhet, samt sakens alvorlighet og kompleksitet. Når det er grunn til det, må mistenktes sårbarhet undersøkes nærmere. I alvorlige, kompliserte eller omfattende saker anbefales det å planlegge avhøret i et forberedende møte.

Forut for avhør skal rettighetene gjøres kjent på en måte som gir mistenkte og vergen reell mulighet til å forstå og ta stilling til disse. Informasjonen må være tilpasset mistenktes alder, utvikling og funksjonsnivå. Opplysninger om strafferabatt skal ikke gis til barn under 15 år eller når det for øvrig er klart at eventuell tilståelse ikke vil få betydning for reaksjonsfastsettelsen i saken. Mistenkte avgjør selv om han eller hun ønsker å forklare seg. Dette gjelder selv om vergen er av en annen oppfatning enn mistenkte. Det bør utvises tilbakeholdenhet med å gi informasjon om mulige konsekvenser av å nekte å forklare seg eller forklare seg forbeholdent, jf. straffeprosessloven § 93 annet ledd.

Avhør av barn og særlig sårbare personer skal gjennomføres etter anerkjent avhørsmetodikk for avhør av mistenkte (KREATIV) og tilpasses mistenktes funksjonsnivå. Avhøret skal så vidt mulig dokumenteres ved lyd- og bildeopptak.

Avhør av mistenkte barn og særlig sårbare personer kan i særlige tilfeller og i tråd med lokale føringer søkes gjennomført ved Statens barnehus. Selv om avhøret ikke gjennomføres ved et barnehus, kan den særlige kompetansen barnehusene besitter etter omstendighetene søkes benyttet.

Enkelte særlige hensyn som kan gjøre seg gjeldende ved *politiarbeid på stedet* er omtalt i punkt 9. Ved politiavhør på stedet gjelder mistenktes prosessuelle rettigheter fullt ut, herunder må retten til forsvarer og kravene til involvering av verge og barnevernstjenesten ivaretas. Med mindre saken er bagatellmessig, skal beslutning om å gjennomføre avhør på stedet treffes av påtalemyndigheten.

2 Om retningslinjene

2.1 Formål

Formålet med retningslinjene er å sikre etterlevelse av reglene som gjelder for politiavhør av barn og særlig sårbare personer som mistenkt i straffesak, herunder ivaretakelsen av prosessuelle rettigheter. Retningslinjene skal også bidra til at slike avhør holder god kvalitet og at barn og særlig sårbare personer blir behandlet på en hensynsfull måte.

2.2 Målgruppe

Retningslinjene er utarbeidet for ansatte i politiet og påtalemyndigheten med ansvar og oppgaver i forbindelse med avhør av barn eller særlig sårbare personer som mistenkt i straffesak, herunder for

- påtalefaglig etterforskingsleder
- politifaglig etterforskingsleder
- etterforsker/avhører
- innsatsleder og patrulje
- personell ved operasjonssentral
- ansatte ved Statens barnehus

2.3 Definisjoner

2.3.1 Barn

Med «barn» menes personer under 18 år, herunder barn under den strafferettslige lavalder (15 år).

2.3.2 Særlig sårbar person

Med «særlig sårbar person» menes i denne sammenheng personer med utviklingshemming eller annen funksjonsnedsettelse (psykisk eller fysisk) som medfører et særlig behov for veiledning, støtte og annen tilrettelegging i forbindelse med avhør. Spesielt gjelder dette funksjonsnedsettelser som kan påvirke evnen til å forstå konteksten og rettigheter, samt til å gjøre seg forstått, herunder redusere evne til tenking, oppmerksomhet, hukommelse, læring, kommunikasjon osv. Personer kan også ha sammensatte utfordringer som gjør at de må anses som særlig sårbare.

2.3.3 Mistenkt

Mistenkte er den etterforskingen retter seg mot. En person som er siktet, jf. straffeprosessloven § 82, vil alltid være å anse som mistenkt. Det som i retningslinjene sies om mistenkte gjelder også for personer med status som siktet og omvendt.

2.3.4 Politiavhør

Med «politiavhør» (eller «avhør») menes avhør som nevnt i straffeprosessloven § 230. Retningslinjene gjelder for avhør som gjennomføres som ledd i etterforsking, jf. punkt 4.

3 Rettslige utgangspunkter

3.1 Generelt om sentrale regler og rettigheter ved avhør av personer med status som mistenkt

Barn og særlig sårbare personer som avhøres av politiet som mistenkt, har i utgangspunktet de samme rettigheter som andre, herunder rett til:

- å bli gjort kjent med hva saken gjelder, samt med eventuell siktelse[1]
- å bli behandlet som uskyldig[2]
- å nekte å avgi forklaring[3]
- å la seg bistå av forsvarer etter eget valg på ethvert trinn av saken[4]
- å la seg bistå av tolk etter behov[5]
- å gjøre seg kjent med sakens dokumenter[6]
- å gjendrive de grunner mistanken beror på og anføre omstendigheter som taler til egen fordel[7]
- å fremme begjæring om etterforskingsskritt[8]

Av generelle regler for politiavhør av personer med status som mistenkt, vises det særlig til:

- Grunnloven §§ 95 og 96 og Den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 6
- Straffeprosessloven §§ 224 og 226 om vilkårene for og formålet med etterforsking
- Straffeprosessloven §§ 230, 232 og 233 om politiavhør
- Påtaleinstruksen §§ 8-1 og 8-2 om politiavhør
- Riksadvokatens rundskriv nr. 3/1999 om etterforsking
- Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2018 om kvalitetskrav til straffesaksbehandlingen i politiet og ved statsadvokatembetene mv. (kvalitetsrundskrivet)
- Riksadvokatens rundskriv nr. 2/2016 om politiavhør
- Riksadvokatens retningslinjer 29. november 2021 om fjernavhør

3.2 Spesielle regler ved avhør av barn

Når et barn skal avhøres med status som mistenkt, er – *i tillegg* til reglene omtalt i punkt 3.1 – følgende rettigheter og krav særlig aktuelle:

- Forsvarer skal oppnevnes når særlige grunner taler for det[9]

[1] Straffeprosessloven § 232 første ledd og påtaleinstruksen § 8-1 første ledd.
[2] Grunnloven § 96 annet ledd og EMK artikkel 6 nr. 2.
[3] Straffeprosessloven § 232 første ledd.
[4] Straffeprosessloven § 94 første ledd og EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav c.
[5] Riksadvokatens rundskriv nr. 2/2016 om politiavhør, punkt IV, 4.5.
[6] Straffeprosessloven § 242.
[7] Straffeprosessloven § 92 første ledd annet punktum.
[8] Straffeprosessloven § 241.
[9] Straffeprosessloven § 100 annet ledd.

- Vergene skal så vidt mulig underrettes om avhøret og skal som hovedregel gis anledning til å være til stede og til å uttale seg[10]
- Barnevernstjenesten skal så vidt mulig underrettes om avhøret, med mindre saken er bagatellmessig, og gis anledning til å være til stede[11]

Ved politiavhør av barn må det dessuten tas spesielle hensyn i tråd med *barns grunnleggende rettigheter*, jf. Grunnloven § 104 og FNs konvensjon om barns rettigheter.[12] Helt sentralt er hensynet til *barnets beste*, jf. prinsippet i Grunnloven § 104 annet ledd, som lyder:

> «Ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.»

Se i denne sammenheng dessuten Nasjonal retningslinje for politiets møter med barn,[13] som også gjelder ved avhør av mistenkte barn.

3.3 Spesielle regler ved avhør av særlig sårbare personer

Når en *særlig sårbar person* avhøres som mistenkt i straffesak, er – foruten rettighetene omtalt i punkt 3.1 – følgende regler aktuelle:

- Hvis det er grunn til å anta at mistenkte er utilregnelig etter straffeloven § 20 annet til fjerde ledd,[14] og han eller hun har verge, har også vergen partsrettigheter, herunder skal vergen så vidt mulig underrettes om avhøret og som hovedregel gis anledning til å være til stede og til å uttale seg[15]
- Hvis det er grunn til å anta at mistenkte er utilregnelig etter straffeloven § 20 annet til fjerde ledd,[16] skal mistenkte ha forsvarer på ethvert trinn av saken, herunder i forbindelse med avhør[17]
- Mistenkte skal uansett ha offentlig oppnevnt forsvarer når særlige grunner taler for det[18]

Det vises også til riksadvokatens rundskriv nr. 2/2020 om utilregnelighetsregler og særreaksjoner, særlig punkt 5 om etterforsking mv. mot person som mistenkes å være strafferettslig utilregnelig eller i en tilstand som kan gi grunnlag for redusert straff.

[10] Straffeprosessloven § 232 tredje ledd og påtaleinstruksen § 8-3 annet ledd.
[11] Straffeprosessloven § 232 a første og annet ledd, jf. påtaleinstruksen § 8-3 siste ledd, jf. også politiregisterforskriften § 10-2 annet ledd.
[12] Konvensjonen gjelder som norsk lov, jf. menneskerettsloven § 2 nr. 4.
[13] Nasjonal retningslinje 29. november 2022 om politiets møter med barn.
[14] Dvs. på grunn av sterkt avvikende sinnstilstand, sterk bevissthetsforstyrrelse eller høygradig psykisk utviklingshemming.
[15] Straffeprosessloven § 84 første ledd, jf. § 232 tredje ledd og påtaleinstruksen § 8-3 annet ledd.
[16] Dvs. på grunn av sterkt avvikende sinnstilstand, sterk bevissthetsforstyrrelse eller høygradig psykisk utviklingshemming.
[17] Straffeprosessloven § 96 syvende ledd.
[18] Straffeprosessloven § 100 annet ledd.

4 Generelt om etterforsking og avhør rettet mot barn og særlig sårbare personer

4.1 Innledning

For etterforsking rettet mot barn og særlig sårbare personer gjelder i utgangspunktet de samme regler som ellers, både med hensyn til når etterforsking kan og skal iverksettes, hvorledes etterforskingen skal innrettes og hvordan etterforsking skal avgrenses mot politiets øvrige virksomhet.[19] Samtidig gjør det seg gjeldende enkelte særlige spørsmål og hensyn, som omtales kort i det følgende.

4.2 Etterforskingsplikten

Spørsmålet om når etterforsking kan og skal foretas reguleres av straffeprosessloven § 224. Hovedregelen er at etterforsking foretas når det som følge av anmeldelse eller andre omstendigheter er «rimelig grunn» til å undersøke om det foreligger straffbart forhold som forfølges av det offentlige, jf. første ledd.

Etterforskingsplikten gjelder tilsvarende der en mulig lovbryter ikke kan straffes fordi vedkommende var mellom 12 og 15 år på handlingstidspunktet, jf. § 224 annet ledd. Etterforsking kan dessuten foretas når et barn som ikke er fylt 12 år har forøvet en ellers straffbar handling, jf. tredje ledd. Utover dette er det ikke gitt særlige regler eller retningslinjer for når det skal settes i verk etterforsking overfor barn.[20]

4.3 Formålet med avhøret

All etterforsking må forfølge et relevant etterforskingsformål, jf. straffeprosessloven §§ 224 og 226. De formål loven gir anvisning på er styrende både for hvorvidt etterforsking med rimelig grunn kan iverksettes og hvor bredt etterforskingen kan og bør legges opp. Kravet til formålsbestemthet gjelder også for informasjonsinnhenting gjennom avhør, og det er derfor viktig at avhører har klart for seg hva som er avhørets formål.[21]

Som regel vil formålet være å skaffe til veie nødvendige opplysninger for å avgjøre påtalespørsmålet og tjene som forberedelse for rettens behandling av spørsmålet om straffeskyld og eventuelt fastsettelse av reaksjon, jf. § 226 første ledd bokstav a og b.

[19] Straffeprosessloven §§ 224 og 226, samt riksadvokatens rundskriv nr. 3/1999 om etterforsking og 3/2018 (kvalitetsrundskrivet), særlig punkt 4.2.
[20] Se likevel riksadvokatens brev 23. april 2004, der det blant annet påpekes at «om det skal settes i verk etterforsking overfor barn avhenger av et konkret skjønn i det enkelte tilfelle» og videre at «det styrende [bør] være at politiet gjennom sin etterforsking skal gi et best mulig bidrag til å stanse en mulig kriminell karriere på et tidlig tidspunkt».
[21] Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2018 (kvalitetsrundskrivet) punkt 4.2.3, jf. rundskriv nr. 2/2016 om politiavhør, punkt II.

Ved bruk av straff overfor barn vil det i større grad enn for voksne være rom for individuelle hensyn ved reaksjonsfastsettelsen, noe etterforskingen må ta høyde for. Dessuten vil det ved etterforsking mot barn for mulige lovbrudd kunne være aktuelt å foreta etterforsking også for å skaffe til veie nødvendige opplysninger for å tjene som forberedelse til barnevernstjenestens behandling av spørsmål om tiltak etter barnevernsloven, jf. § 226 første ledd bokstav e.

Ved spørsmål om avhør av mistenkte barn under 12 år må det vurderes særskilt hva som er formålet med avhøret. Hensynet til oppklaring kan i seg selv tilsi at etterforsking iverksettes, ikke minst i saker av en viss alvorlighetsgrad, der det er uklart hva som har skjedd eller hvem som er gjerningsperson.

Når det er grunn til det, må det søkes avklart om mistenkte kan være utilregnelig etter straffeloven § 20 annet ledd eller særlig sårbar av andre grunner, se nærmere om undersøkelser av mistenktes sårbarhet i punkt 8.1.2.

4.4 Hensynet til barnets beste og krav til skånsomhet

Hensynet til barnets beste stiller krav til de vurderinger som gjøres og beslutninger som treffes av påtalemyndigheten og politiet som ledd i etterforskingen. Det må tas særlig hensyn til den belastning etterforskingen vil kunne representere for barnet. Samtidig må det både ved etterforsking overfor barn og særlig sårbare personer legges stor vekt på å sikre at etterforskingen gjennomføres så skånsomt som mulig.[22]

4.5 Innledende samtaler før avhør

Ved samtaler i forbindelse med politiets innledende undersøkelser, der formålet er å avklare om det er grunnlag for å iverksette etterforsking, vil den nedre grense for etterforsking som regel ikke være passert.[23] Politiet må imidlertid være seg bevisst når en innledende samtale går over i etterforsking i form av avhør og i tilfelle gjøre dette klart overfor den som avhøres, som i så fall også skal gjøres kjent med rettigheter mv., jf. punkt 8.2.[24]

4.6 Bekymringssamtaler mv.

Etterforsking må avgrenses mot politiets øvrige virksomhet, som styres av andre regelsett.[25] Politiets bekymringssamtaler[26] og andre forebyggende tiltak rettet mot barn er ikke å anse som etterforsking. For å legge til rette for at politiavhør av mistenkte barn gjennomføres innen hensiktsmessige og betryggende rammer og bidra til forutsigbarhet for barnet, må det tilstrebes et tydelig skille mellom avhør i etterforskingsøyemed og andre samtaler politiet har

[22] Jf. også straffeprosessloven § 226 siste ledd.
[23] Riksadvokatens rundskriv nr. 3/1999 om etterforsking, punkt II, 4.
[24] Om grensen mellom innledende samtale og avhør, se blant annet Rt-2003-549 og Rt-2003-1814. Se videre HR-2022-866-U, der det «ikke [var] gjort tilstrekkelig klart at samtalen i bilen faktisk var et avhør» og forklaringen som følge av dette ikke ble tillatt brukt som bevis.
[25] Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2018 (kvalitetsrundskrivet) punkt 4.2.1, jf. rundskriv 3/1999 om etterforsking.
[26] Politiloven § 13 fjerde og femte ledd.

med barn. Eventuell bekymringssamtale skal derfor som regel gjennomføres i etterkant av politiavhøret og fortrinnsvis av en annen tjenesteperson enn den som har tatt avhøret.

5 Forsvarer

5.1 Utgangspunkt

Mistenkte har rett til å la seg bistå av en forsvarer etter eget valg på ethvert trinn av saken. Noen ubetinget rett til offentlig oppnevnt forsvarer betalt av det offentlige har mistenkte imidlertid ikke. Denne rett har mistenkte i utgangspunktet bare så langt det er særskilt angitt i loven. Utover situasjonene som er regulert i straffeprosessloven §§ 96–99, følger mistenktes rett til forsvarer av straffeprosessloven § 100 andre ledd, som lyder:

> «[R]etten [kan] også oppnevne offentlig forsvarer for siktede når særlige grunner taler for det, herunder at siktede har nedsatt funksjonsevne eller er i en annen fysisk eller psykisk tilstand som tilsier at det er et særskilt behov for forsvarer.»

Bestemmelsen er en *kan*-regel og gir etter sin ordlyd retten en skjønnsmessig adgang til å oppnevne forsvarer når særlige grunner taler for det. Men dersom det foreligger særlige grunner, må det antas at forsvarer som et klart utgangspunkt *skal* oppnevnes.

Adgangen til forsvareroppnevning gjelder også for personer som ikke er siktet etter straffeprosessloven § 82, men som har status som *mistenkt*.[27]

Vilkåret «særlige grunner» gir anvisning på en konkret helhetsbedømmelse av omstendighetene i den enkelte sak. Ved vurderingen er følgende momenter særlig sentrale

- sakens alvorlighet, herunder forventet straff
- sakens betydning for den mistenkte
- om mistenkte er frihetsberøvet
- om saken bevismessig eller rettslig er uklar eller komplisert
- mistenktes alder og helsemessige status
- mistenktes språk- eller samfunnskunnskaper

Også i saker som gjelder barn og særlig sårbare personer må det foretas en konkret og samlet vurdering, men som momentene viser vil blant annet mistenktes sårbarhet stå sentralt. De særlige hensyn som gjør seg gjeldende for barn og særlig sårbare personer fører til at avveiningen av momentene blir annerledes – og terskelen for forsvareroppnevning lavere – enn for normalt fungerende voksne.[28]

I det følgende gis enkelte retningslinjer om når påtalemyndigheten skal anmode domstolen om oppnevning av forsvarer etter straffeprosessloven § 100 annet ledd for barn og andre særlig

[27] Etter ordlyden gjelder bestemmelsen «siktede», men uttrykket forstås i denne bestemmelsen vidt, slik at det også omfatter personer med status kun som mistenkt, se vedlagte notat, punkt 2.
[28] Jf. også hensynet til «barnets beste», se punkt 3.2.

sårbare personer som avhøres som mistenkt i straffesak. Det understrekes at det som sies kun gir anvisning på enkelte utgangspunkter. For en mer utførlig presentasjon av vurderingene og avveiningene som må gjøres, vises det til notat om forsvarerbistand ved politiavhør av barn og særlig sårbare personer som mistenkt i straffesak (vedlegg).

5.2 Forsvarer ved politiavhør av mistenkte barn over 15 år

5.2.1 Saker der forsvarer normalt skal søkes oppnevnt – frihetsberøvelse eller risiko for ubetinget fengsel, samfunnsstraff eller ungdomsstraff

Dersom barnet er *frihetsberøvet* skal det som en klar hovedregel søkes oppnevnt forsvarer før avhør gjennomføres. Også der barnet er innbragt etter politiloven, men ikke pågrepet, vil de samme hensyn ofte gjøre seg gjeldende, slik at forsvarer bør søkes oppnevnt, dersom avhør er aktuelt.

Når barn avhøres som mistenkt i en sak av en slik alvorlighetsgrad at det er en realistisk mulighet for straff i form av *ubetinget fengsel*, må det antas at vilkåret «særlige grunner» så å si alltid vil være oppfylt, slik at forsvarer som et klart utgangspunkt skal søkes oppnevnt.

Tilsvarende antas å gjelde dersom det er en realistisk mulighet for at barnet ved domfellelse vil bli idømt *samfunnsstraff eller ungdomsstraff*.

5.2.2 Saker der forsvarer normalt ikke skal søkes oppnevnt – bøteforhold

Der forventet straffereaksjon *for en voksen* person for tilsvarende forhold ville være *bot*, for eksempel fordi det er tale om et forhold som etter loven bare kan straffes med bot eller som omfattes av lokalt bøtedirektiv, antas det at saken i normaltilfeller vil være så lite alvorlig at det ikke vil foreligge «særlige grunner». Som ellers må det imidlertid foretas en konkret vurdering, jf. punkt 5.1.

5.2.3 Øvrige saker – ingen presumsjon

I andre tilfeller enn de som er nevnt i de foregående punktene, vil det i større grad avhenge av de konkrete omstendighetene hvorvidt vilkåret «særlige grunner» er oppfylt, slik at forsvarer skal søkes oppnevnt. Omstendighetene kan tilsi at barnet bør ha forsvarer i avhøret selv om saken i utgangspunktet ikke er spesielt alvorlig, men normalt vil forholdets alvorlighet stå sentralt.

Som et utgangspunkt må det legges til grunn at saker med en *strafferamme på 3 år eller mer*, eller der straffen for tilsvarende forhold ville vært *ubetinget fengsel i 1–2 måneder for en voksen* person, normalt må anses alvorlige også i relasjon til straffeprosessloven § 100 annet

ledd.[29] I slike tilfeller antas det at vilkåret «særlige grunner» ofte vil være oppfylt og at forsvarer dermed skal søkes oppnevnt, men samtidig at dette vil kunne avhenge av de konkrete – øvrige – omstendighetene, jf. punkt 5.1.

5.3 Forsvarer ved politiavhør av mistenkte barn under strafferettslig lavalder

Det bør som et klart utgangspunkt begjæres oppnevnt forsvarer for barnet i forbindelse med politiavhør i tilfeller der etterforskingen *kan lede til tvangsplassering i institusjon* som følge av «alvorlige eller gjentatte lovbrudd», jf. barnevernsloven § 6-2.

Personer under 15 år kan ikke pågripes eller fengsles, men det kan gripes inn overfor barn etter politiloven. Er barnet *frihetsberøvet* etter politiloven når avhøret skal gjennomføres, er det klare utgangspunktet at forsvarer skal søkes oppnevnt.

I *øvrige tilfeller* skal oppnevning av forsvarer begjæres der forholdet rammes av straffebud med særlig høy strafferamme, gjelder særlig stigmatiserende beskyldninger eller for øvrig kan få alvorlige negative konsekvenser for barnet. Barnets alder og utvikling, samt om verge er til stede, må iakttas. Hensynet til sakens opplysning kan også tale for at barnet ivaretas av forsvarer.

5.4 Forsvarer ved politiavhør av særlig sårbare mistenkte

Dersom det er *«grunn til å anta at siktede er utilregnelig»* på grunn av sterkt avvikende sinnstilstand, sterk bevissthetsforstyrrelse eller høygradig psykisk utviklingshemming, følger det av straffeprosessloven § 96 syvende ledd at vedkommende skal ha forsvarer på ethvert trinn av saken. Dette gjelder naturligvis også i forbindelse med avhør.

For så vidt gjelder *andre særlig sårbare mistenkte* reguleres spørsmålet om forsvareroppnevning i forbindelse med avhør av § 100 annet ledd. Sakens alvor står sentralt også ved spørsmål om det skal oppnevnes forsvarer for særlig sårbare voksne. Det antas at det som er sagt om når forsvarer bør søkes oppnevnt for et barn over 15 år, også vil kunne gi veiledning for når sakens alvor i seg selv kan tilsi at særlig sårbare personer bør ha forsvarer i avhør.

Når det gjelder hvilken vekt nedsatt funksjonsevne skal ha i den samlede vurderingen, kan det vanskelig oppstilles generelle kriterier. De ulike former for funksjonsnedsettelse varierer i så stor grad at det nødvendigvis må foretas en individuell vurdering i hvert enkelt tilfelle.

[29] Se vedlegg, punkt 3.4.

5.5 Avkall på forsvarer

Det må antas at det er et visst rom for at *barn* i samråd med sin verge kan gi avkall på forsvarer med virkning for spørsmålet om oppnevning etter straffeprosessloven § 100 annet ledd. Muligheten for å gi avkall med slik virkning er imidlertid langt mindre for barn enn for voksne.

Dersom et barn er *frihetsberøvet* skal et eventuelt avkall normalt ikke tillegges betydning, og avhør eventuelt utsettes inntil forsvarer har anledning til å delta. I *andre tilfeller* må det i vurderingen av om et avkall kan tas i betraktning ses hen til sakens alvor og barnet alder og utvikling. I tvilstilfeller kan spørsmålet tas opp med domstolen.

For å kunne tillegges betydning må avkallet under enhver omstendighet være *tilstrekkelig informert*. Informasjonen må være informativ og pedagogisk og tilpasset barnets alder og funksjonsnivå. Et tilstrekkelig informert avkall krever at det er gitt tydelig beskjed om at påtalemyndigheten plikter å bistå med å søke oppnevning av forsvarer og at det offentlige vil dekke kostnadene, dersom forsvarer oppnevnes.[30] Dersom det kan bli spørsmål om skjerpet subsumsjon, må også dette gjøres klart for barnet og vergen. Se også punkt 8.2.

Det må sikres notoritet for eventuelt avkall på forsvarer.

For *særlig sårbare voksne* vil avkall på forsvarer være lite aktuelt. Dersom sårbarheten sammenholdt med forholdets alvorlighet først innebærer at det er behov for forsvarer, vil det som regel ikke være forsvarlig å legge vekt på mistenktes eventuelle avkall.

5.6 Plikten til fortløpende å vurdere behovet for forsvarer i avhør

Etter påtaleinstruksen § 8-1a skal politiet og påtalemyndigheten fortløpende vurdere om det foreligger særskilte forhold som nevnt i straffeprosessloven § 100 annet ledd, som tilsier at mistenkte bør ha forsvarerbistand.

Der slike forhold avdekkes under politiavhør, må avhører formidle dette til påtaleansvarlig, som beslutter om avhøret skal avbrytes eller om det kan fortsette uten forsvarer til stede.

5.7 Oppnevning av forsvarer

Det hører under domstolen å avgjøre om oppnevning av forsvarer etter straffeprosessloven § 100 annet ledd skal skje. Påtalemyndigheten har imidlertid et selvstendig ansvar for å ta stilling til om mistenkte har krav på forsvarer i avhør og skal i slike tilfeller gi melding til retten med anmodning om å vurdere oppnevning.[31]

[30] HR-2022-866-U (avsnitt 22).
[31] Påtaleinstruksen § 8-1a.

Ved planlegging av avhør der påtalemyndigheten mener at mistenkte skal ha forsvarer, må begjæring om oppnevning tilstrebes oversendt domstolen i tide, slik at retten kan foreta sin vurdering før avhøret skal gjennomføres.

I praksis kan det likevel oppstå behov for forsvareroppnevning utenfor domstolenes ordinære åpningstider. Politidistriktene oppfordres til dialog med lokale domstolledere om hvordan oppnevning i slike tilfeller kan skje.

6 Verge

6.1 Verge for mistenkte barn

Verge for barn er den eller de som har foreldreansvar etter reglene i barneloven og som er myndig(e).[32] Foreldrene er verge for barnet selv om barnevernet har overtatt omsorgen, med mindre de er fratatt foreldreansvaret.[33]

Er et mistenkt barn uten fungerende verge (for eksempel fordi verge ikke kan eller vil ivareta barnets interesser), må politiet anmode statsforvalteren om oppnevning av ny eller midlertidig verge,[34] med mandat om å ivareta barnets interesser i straffesaken.[35] Er det oppnevnt ny eller midlertidig verge for barnet, er denne verge alene og kan disponere i straffesaken uavhengig av foreldrene.[36]

6.2 Vergens rolle. Valg av og avkall på forsvarer

Verge for mindreårig mistenkt har *partsrettigheter på lik linje med barnet*[37] og skal bistå barnet med å ta nødvendige beslutninger og påse at barnets personlige og prosessuelle interesser blir ivaretatt. Dette innebærer blant annet at verge har samme rett som barnet til dokumentinnsyn og til å be om etterforskingsskritt for å avkrefte mistanken. Verge skal også ta stilling til spørsmål om vedtakelse av forelegg og samtykke til tilståelsesdom, overføring til konfliktråd og ungdomsoppfølging, dersom det er aktuelt.

Loven avklarer ikke hvordan eventuell *uenighet mellom barnet og vergen* skal løses, men som et utgangspunkt må det antagelig legges til grunn at barnet og vergen disponerer uavhengig av hverandre. Vergen kan uansett ikke, mot barnets vilje, vedta straff eller samtykke til tilståelsespådømmelse på barnets vegne.

Når ikke annet er bestemt, skal barnets *verger handle i fellesskap*. Blir vergene ikke enige i et spørsmål av betydning for den mindreårige, treffer statsforvalteren avgjørelsen.[38]

Det er i utgangspunktet *vergen som velger forsvarer*.[39] Vergen skal imidlertid høre barnets mening og dets syn skal tillegges vekt i tråd med alder og utvikling.[40] Etter omstendighetene

[32] Vergemålsloven § 16.
[33] Sande, Linge og Rasmussen (2017), *Kommentarer til vergemålsloven*, side 153.
[34] Straffeprosessloven § 83 og vergemålsloven §§ 16 og 34.
[35] Er det allerede oppnevnt verge som har som mandat å ivareta barnets «personlige forhold» kan denne representere barnets interesser i straffesak, se Ot.prp. nr. 110 (2008–2009) side 179, der det står at «[m]ed 'personlige forhold' menes alle former for representasjon og ivaretakelse av rettigheter utover økonomiske forhold».
[36] Om «disponere i straffesaken», se punkt 6.2.
[37] Se straffeprosessloven § 83. Etter bestemmelsens ordlyd gjelder den når den mindreårige er «siktet», men uttrykket må formentlig her forstås i vid forstand, slik at alle mindreårige som etterforskingen er rettet mot og som dermed har status som *mistenkt*, er omfattet.
[38] Vergemålsloven § 18 første ledd.
[39] Straffeprosessloven § 94 annet ledd. Det er i teorien reist spørsmål ved om bestemmelsen står seg etter EMK artikkel 6, se Karnov, lovkommentar til § 94, oppdatert per 6. januar 2023.
[40] Vergemålsloven § 17 fjerde ledd.

bør politiet gjøre vergen oppmerksom på dette. Dersom den mindreårige er uenig i vergens avgjørelse, kan spørsmålet bringes inn for statsforvalteren.[41] I kontakten med vergen bør det så tidlig som mulig avklares om vergen ønsker at det mistenkte barnet skal bistås av forsvarer og i tilfelle hvem.

Et eventuelt *avkall på forsvarer* må gis av både barnet og vergen.

Om i hvilke tilfeller et barn som er mistenkt i straffesak skal ha forsvarer i avhør og om adgangen til å gi avkall på forsvarer med virkning for oppnevningsspørsmålet, vises det til punkt 5.

6.3 Underretning til verge om avhør

Vergene skal *så vidt mulig* underrettes om avhør av mistenkt barn og gjøres kjent med sin rett til å være til stede under avhøret.[42] Med dagens teknologi vil det nær sagt alltid være mulig å gjøre *forsøk* på underretning, og som den klare hovedregel skal dette gjøres. I alvorlige saker må det legges betydelig arbeid i å underrette vergene.

I forkant av underretning til verge skal politiet informere barnet om at slik underretning vil bli gitt. Barnet skal gis anledning til å ytre sin mening, og barnets syn skal være en del av grunnlaget for vurderingen av hva som er til barnets beste.[43] Er det grunn til å anta at vergen ikke kan eller vil ivareta barnets interesser, skal midlertidig verge søkes oppnevnt, se punkt 6.1.

Har begge foreldrene foreldreansvar, skal begge så vidt mulig underrettes. Bor foreldrene sammen, kan man avtale med den ene forelderen at denne underretter den andre, når det fremstår forsvarlig. Foreligger indikasjoner på uenighet eller manglende samarbeid mellom foreldrene, skal de underrettes hver for seg.

Det må sikres notoritet om når og hvordan verge er underrettet eller forsøkt underrettet.

Hvis begge vergene er forsvarlig varslet om avhøret, men bare den ene møter, anses møtende verge for å ha fullmakt til å utøve partsrettighetene på vegne av begge vergene, med mindre noe annet blir opplyst.[44]

[41] Vergemålsloven § 17 femte ledd.
[42] Påtaleinstruksen § 8-3.
[43] Se Nasjonal retningslinje om politiets møter med barn, punkt 4.
[44] Vergemålsloven § 18 femte ledd.

6.4 Verges tilstedeværelse under avhøret

Hovedregelen er at vergen har rett til å være til stede under avhøret.[45] Det kan gjøres avtale med barnet og vergen om at avhøret gjennomføres uten verge til stede. Det må sikres notoritet om slik avtale.

Dersom det ikke er mulig å få tak i vergen, denne ikke har anledning til å være til stede fysisk eller digitalt eller det foreligger andre saklige grunner til at verge ikke skal være til stede, kan det vurderes om det likevel er *forsvarlig* å gjennomføre avhøret.[46] Ved vurderingen skal det blant annet legges vekt på:

- sakens alvor
- ulempene ved utsettelse av avhøret
- barnets alder og utvikling
- om barnet har forsvarer
- betydningen for øvrig av at verge er til stede

Beslutning om at avhør av mistenkt barn skal gjennomføres uten verge til stede, treffes av påtalemyndigheten, med mindre det foreligger avtale med barnet og vergen om at avhøret kan gjennomføres uten verge til stede og saken er bagatellmessig.

6.5 Verge for særlig sårbar voksen

Dersom det er grunn til å anta at en særlig sårbar voksen er *utilregnelig* etter straffeloven § 20 annet til fjerde ledd,[47] og vedkommende *har oppnevnt verge*, har også vergen partsrettigheter.[48] I slike tilfeller er det i utgangspunktet vergen som velger forsvarer.[49] Det som er sagt i punktene 6.3 og 6.4 om underretning om og tilstedeværelse i avhør skal som et utgangspunkt praktiseres tilsvarende.[50]

Dersom en voksen person som antas utilregnelig *ikke har verge*, er det ikke noe krav om at verge skal oppnevnes.[51] I stedet er det lovens forutsetning at det skal oppnevnes forsvarer for å ivareta mistenktes interesser på ethvert trinn av saken, jf. straffeprosessloven § 96 syvende ledd. Strafferettslig utilregnelighet utelukker ikke i seg selv rettslig handleevne, og

[45] Straffeprosessloven § 232 og påtaleinstruksen § 8-3. Se også Rt-2004-931-A (avsnitt 15).
[46] Se Rt-1979-1021, der retten kom til at det ikke var en saksbehandlingsfeil at verge ikke var til stede under avhør av mindreårig når dette var begrunnet i hensynet til etterforskningen. Dersom foreldrene skal avhøres som vitner i samme sak som barnet er mistenkt i, bør det vurderes å gjennomføre avhøret av dem i forkant, slik at de kan være til stede under avhøret av barnet. Se også Rt-2004-858.
[47] Dvs. på grunn av sterkt avvikende sinnstilstand, sterk bevissthetsforstyrrelse eller høygradig psykisk utviklingshemming.
[48] Straffeprosessloven § 84. For at oppnevnt verge skal kunne representere vergehavers interesser i straffesak, må dette være omfattet av mandatet. Gjelder oppnevningen ivaretagelse av «personlige forhold», vil dette innbefatte representasjon i straffesak. En verge som kun har som mandat å ivareta «økonomiske forhold», har ikke partsrettigheter i straffesaken.
[49] Straffeprosessloven § 94 annet ledd.
[50] Spørsmålet er ikke direkte regulert i straffeprosessloven eller påtaleinstruksen.
[51] Se Karnov, lovkommentar til straffeprosessloven § 84 første ledd, oppdatert per 3. november 2021

utilregnelige uten verge utøver dermed i utgangspunktet partsrettighetene selv. Om det i slike tilfeller i tillegg bør oppnevnes verge, må bedømmes ut fra mistenktes konkrete behov.[52]

Der en særlig sårbar voksen *ikke antas å være utilregnelig, men likevel har verge*, regulerer ikke straffeprosessloven vergens rolle i straffesaken. Personer som har den rettslige handleevnen i behold, utøver partsrettighetene selv. En oppnevnt verge kan imidlertid bistå den særlig sårbare, forutsatt at dette ligger innenfor vergens mandat. Før taushetsbelagt informasjon deles med vergen, må det avklares om det er grunnlag for dette etter vergens mandat, eventuelt om mistenkte samtykker til at informasjonen deles med vergen.

[52] Hjemmel for vergeoppnevning vil slike tilfeller være vergemålsloven § 20.

7 Forholdet til Barnevernstjenesten

Barn som kommer i kontakt med politiet på grunn av mistanke om lovbrudd vil ofte ha behov for oppfølging av barnevernstjenesten. I forbindelse med etterforsking av mulige lovbrudd kan det også være aktuelt å skaffe til veie opplysninger til bruk i barnevernstjenestens behandling av spørsmål om tiltak etter barnevernsloven, jf. punkt 4.3. Både av hensyn til barnet og for å sikre en god og formålstjenlig gjennomføring av avhøret, må politiet og påtalemyndigheten søke å legge til rette for et hensiktsmessig samarbeid med barnevernstjenesten.

Barnevernstjenesten skal straks *underrettes når etterforsking settes i gang* mot barn under 18 år og saken ikke er bagatellmessig.[53] Lovens forutsetning er at terskelen for å kontakte barnevernstjenesten skal være lav, jf. «bagatellmessig». Unntak fra varslingsplikten er særlig aktuelt i mindre alvorlige foreleggssaker, for eksempel om mindre tyveri, men spørsmålet må vurderes konkret, herunder i lys av om det er tale om et enkeltstående eller gjentagende tilfelle.[54]

I saker som ikke er av bagatellmessig art skal barnevernstjenesten så vidt mulig også *underrettes om avhør* av mistenkte.[55] En representant for barnevernstjenesten skal så vidt mulig gis anledning til å være til stede ved avhøret.[56]

Dersom det skal avholdes *forberedende møte før avhøret*, jf. punkt 8.1.3, kan representant for barnevernstjenesten gis anledning til å delta helt eller delvis, når det er grunn til å anta at det vil ha betydning for planleggingen av avhøret.

Om politiets adgang til å dele straffesaksopplysninger med barnevernstjenesten i forbindelse med avhør, vises det særlig til at *taushetsplikten* ikke er til hinder for at opplysningene brukes i den enkelte straffesak, herunder til etterforsking.[57] Vurderingstemaet er om informasjonsdeling er nødvendig som ledd i behandlingen av den konkrete straffesaken. Det må antas at bestemmelsen blant annet åpner for nødvendig informasjonsdeling for å legge til rette for forsvarlig og hensiktsmessig gjennomføring av avhør.

Om barnevernstjenestens adgang til å dele opplysninger med politiet, vises det til at tjenesten kan gi opplysninger til andre forvaltningsorganer (herunder politiet) når det er nødvendig for å ivareta oppgavene etter barnevernsloven.[58] Dette betyr i praksis at opplysninger kan deles

[53] Straffeprosessloven § 232 a første ledd og politiregisterforskriften § 10-2 første ledd.
[54] Sml. riksadvokatens rundskriv nr. 1/1983 om unge lovbrytere mv.
[55] Straffeprosessloven § 232 a annet ledd og politiregisterforskriften § 10-2 annet ledd.
[56] Påtaleinstruksen § 8-3 siste ledd.
[57] Politiregisterloven § 26. Om adgangen til å dele opplysninger i barnevernstjenestens interesse eller i forebyggende øyemed, vises det til politiregisterloven § 30, jf. politiregisterforskriften § 9-6 første ledd nr. 7 og politiregisterloven § 27 annet ledd, jf. politiregisterforskriften § 9-3.
[58] Barnevernsloven § 13-1 tredje ledd.

med politiet når barnevernstjenesten anser at det kan bidra positivt i barnevernssaken.[59] Det er barnevernstjenesten som avgjør om opplysninger skal deles med politiet.

[59] Brev 11. august 2023 fra Bufdir til Riksadvokatembetet. Se også Nasjonale retningslinjer om samhandling mellom politi og barnevern i saker om vold og overgrep mot barn, som blant annet gir anbefalinger og veiledning om praktiseringen av reglene taushetsplikt og deling av opplysninger (https://www.bufdir.no/fagstotte/produkter/politi_og_barnevern___nasjonale_retningslinjer_for_samhandling/).

8 Planlegging og gjennomføring av avhøret

8.1 Forberedelser til avhør mv.

8.1.1 Anbefalt kompetanse

Det må påses at påtalefaglig og politifaglig etterforskingsleder og den som skal foreta avhøret har tilstrekkelig kompetanse om avhør av barn og særlig sårbare personer. Kompetansebehovet må vurderes særlig i lys av mistenktes alder, utvikling og sårbarhet, samt sakens alvor og kompleksitet. Som et minimum bør etterforskingsledelsen og avhører ha gjennomført obligatorisk opplæring om avhør av mistenkte barn.[60]

8.1.2 Undersøkelser av mistenktes sårbarhet

Politiet og påtalemyndigheten har et ansvar for å avdekke tilstander hos mistenkte som kan gi grunnlag for straffrihet eller strafferedusjon.[61] Det samme må gjelde tilstander som tilsier at det bør tas særlige hensyn ved gjennomføringen av etterforskingen. Når det er grunn til det, må det derfor søkes avklart om mistenkte er i en tilstand som omhandlet i straffeloven § 20 om skyldevne eller av andre grunner er særlig sårbar.

Relevante opplysninger og indikatorer kan blant annet være:

- Om det straffbare forholdet i seg selv er påfallende
- Uvanlig atferd
- Rusavhengighet
- Sykdomshistorikk
- Straffehistorikk eller uavgjorte saker
- Andre opplysninger fra politiets registre

8.1.3 Forberedende møte

I saker av alvorlig karakter, samt i komplekse eller omfattende saker, anbefales det å gjennomføre et forberedende møte mellom påtalefaglig etterforskingsleder, politifaglig etterforskingsleder og avhører, for å planlegge gjennomføringen av avhøret. Også representant for barnevernstjenesten kan gis anledning til å delta helt eller delvis, når det er grunn til å anta at det vil ha betydning for planleggingen av avhøret, se punkt 7. Dersom Statens barnehus er involvert, jf. punkt 8.3, kan etter omstendighetene også personell derfra inviteres til å delta.

Møtet kan avholdes som fjernmøte.

[60] P.t. obligatorisk årlig opplæring (OÅO) for 2021.
[61] Riksadvokatens rundskriv nr. 2/2020 om utilregnelighetsregler og særreaksjoner, punkt 5.1.

Aktuelle temaer og spørsmål for avklaring i planleggingsmøtet kan være:

Saksrelaterte temaer

- Formålet med avhøret
- Hvem som skal foreta avhøret og om det er behov for særskilt kompetanse[62]
- Hvordan avhøret skal legges opp (herunder hvilke ord som skal brukes) for at mistenkte skal ha reell mulighet til å forstå og gjøre seg forstått

Sårbarhetsvurdering

- Om det er forhold ved mistenktes livssituasjon (herunder omsorgssituasjon) som kan ha betydning for avhøret
- Hva man kan forvente av mistenkte ut fra beskrevet kognitiv fungering
- Om mistenkte har særlige behov som følge av diagnoser, språklige utfordringer eller andre sårbarhetsfaktorer, herunder behov for kommunikasjonsstøtte (tolk) eller tekniske hjelpemidler

Praktiske spørsmål

- Hvor avhøret skal gjennomføres
- Vurdering av risiko/sikkerhet
- Hvem som skal være til stede under avhøret og hvordan varsling skal skje
- Hvordan verge skal gjøres kjent med saken
- Vurdere om det er grunnlag for pågripelse/avhenting og hvordan dette eventuelt kan gjennomføres på en mest mulig skånsom måte
- Vurdere behovet for trygghetsperson, som kan ledsage mistenkte til avhør
- Vurdere dialog med forsvarer og verge i forkant av avhøret for å tilrettelegge for mistenktes behov

Det bør også gjøres en vurdering av om det er behov for et *avsluttende møte* etter at avhøret er gjennomført, for å avklare tiltak for ivaretakelse og eventuell oppfølging av mistenkte.

Det bør være notoritet om gjennomføringen av det forberedende møtet og hva som blir besluttet.

8.2 Gjennomføringen av avhøret

Som hovedregel bør vergen være til stede i avhørsrommet sammen med barnet, med mindre vergen og barnet blir enige om noe annet.

[62] Se punkt 8.1.1 ovenfor om anbefalt kompetanse.

Før avhøret starter skal mistenkte gjøres kjent med hva saken gjelder, at mistenkte ikke har plikt til å forklare seg, samt retten til å la seg bistå av forsvarer på ethvert trinn av saken.[63] Det bør også orienteres om forsvarerens rolle. Dersom det antas å være grunnlag for offentlig oppnevnt forsvarer, skal mistenkte orienteres om dette, samt om at påtalemyndigheten vil bistå med forsvareroppnevning, dersom mistenkte ønsket det, og at det offentlige vil dekke kostnadene.[64]

Rettighetene skal gjøres kjent på en måte som gir mistenkte og vergen reell mulighet til å forstå og ta stilling til disse.[65] Informasjonen må være tilpasset mistenktes alder, utvikling og funksjonsnivå. Vergen har krav på tolk selv om mistenkte ikke har slikt behov. Mistenkte skal ikke fungere som tolk for vergen.

Mistenkte skal som hovedregel informeres om reglene om strafferabatt ved tilståelse.[66] Opplysninger om strafferabatt skal likevel ikke gis til barn under 15 år eller når det for øvrig er klart at eventuell tilståelse ikke vil få betydning for reaksjonsform eller -fastsettelse i saken.

Mistenkte avgjør selv om han eller hun vil forklare seg. Det gjelder uten hensyn til om vergen er av en annen oppfatning enn mistenkte, jf. punkt 6.2. Det skal utvises tilbakeholdenhet med å gi informasjon til barn om mulige konsekvenser av å nekte å forklare seg eller forklare seg forbeholdent, jf. straffeprosessloven § 93 annet ledd.[67]

Avhøret skal gjennomføres med utgangspunkt i avhørsmodellen KREATIV. Metoden for kontaktetablering som benyttes ved tilrettelagte avhør skal ikke benyttes i avhør av mistenkte barn eller sårbare voksne, ettersom den er utviklet med sikte på avhør av barn som vitner eller fornærmet.[68]

Avhøret skal så vidt mulig dokumenteres ved lyd- og bildeopptak.

8.3 Særlig om bruk av Statens barnehus

Statens barnehus skal i utgangspunktet bare benyttes ved tilrettelagt avhør av barn og særlig sårbare voksne i egenskap av fornærmet eller vitne.[69] Mandatet til Statens barnehus omfatter således i utgangspunktet ikke avhør av barn og særlig sårbare personer med status som mistenkt.[70]

[63] Straffeprosessloven § 94 første ledd annet punktum, § 232 første ledd og påtaleinstruksen § 8-1.
[64] HR-2022-866-U (avsnitt 22). Se også riksadvokatens brev 4. september 2019.
[65] Anbefalinger om hvordan informasjon bør formidles er gitt i veileder/rutine for politiavhør av barn og særlig sårbare som mistenkt. Dokumentet er per september 2023 gjenstand for revisjon i regi av Fagutviklingsapparatet for etterforskingsfeltet.
[66] Riksadvokatens rundskriv nr. 2/2016 om politiavhør, punkt IV, 4.1, med videre henvisninger til rundskriv nr. 3/2007 om tilståelsesrabatt og brev 17. juni 2010 (RA-2009-298).
[67] Se for øvrig riksadvokatens rundskriv nr. 2/2016 om politiavhør, punkt IV, 4.3.
[68] Praktiske anbefalinger for gjennomføringen av avhøret er gitt i veileder/rutine for politiavhør av barn og særlig sårbare som mistenkt, se note 65.
[69] Straffeprosessloven § 239 og § 239 f.
[70] Politidirektoratets brev 12. februar 2021. Se også riksadvokatens brev 15. februar 2021.

Det er imidlertid en viss praksis for – i særlige tilfeller og i tråd med lokale føringer – å benytte barnehusene også ved politiavhør av mistenkte barn og særlig sårbare personer. Beslutning om bruk av barnehuset må i slike tilfeller skje i felles forståelse mellom påtalemyndigheten og barnehuset.[71] Selv om avhøret ikke skal gjennomføres ved Statens barnehus, kan en vurdere å benytte den særlige kompetansen ved barnehusene, herunder i forbindelse med avhørsforberedelser.

Avgjørelsen om å anmode barnehuset om bistand i forbindelse med politiavhør av mistenkt barn eller særlig sårbar voksen, treffes av påtalemyndigheten. Behovet for bruk av barnehuset må vurderes med utgangspunkt i hensynet til mistenkte og sakens opplysning.[72] Det må foretas en helhetsvurdering, der det særlig legges vekt på sakens karakter og alvorlighet, samt mistenktes alder, sårbarhet og behov for oppfølging. Det må også ses hen til hva som er til det beste for den som skal søkes avhørt.[73]

[71] Sml. felles retningslinjer for Statens barnehus (2016) fra Politidirektoratet, Barne- ungdoms- og familiedirektoratet og Helsedirektoratet, punkt 2.1.
[72] Sml. straffeprosessloven § 239 f annet ledd.
[73] Sml. straffeprosessloven § 239 f annet ledd og Prop. 112 L (2014–2015) s. 115.

9 Særlig om politiarbeid på stedet

9.1 Utgangspunkt

Mistenktes prosessuelle rettigheter er de samme ved avhør på stedet som ved planlagte avhør, herunder må retten til forsvarer og kravene til involvering av verge og barnevernstjenesten ivaretas.

Ved vurderingen av om det er forsvarlig å gjennomføre avhør av et mistenkt barn eller en særlig sårbar mistenkt på stedet, må det tas hensyn til at situasjonen for den mistenkte i disse tilfellene kan være uoversiktlig, kaotisk eller stressende. Dette må også hensyntas i kommunikasjonen med mistenkte, og kan tilsi skjerpet oppmerksomhet om at informasjon formidles på en måte som gir mistenkte reell mulighet til å forstå og ta stilling til denne. Det må også vurderes om det er behov for nærmere undersøkelser av mistenktes sårbarhet før avhør, jf. punkt 8.1.2, hvilket i så fall klart vil tale imot avhør på stedet.

Innledende samtaler for å avklare om det er grunnlag for å iverksette etterforsking må ikke gå over i et avhør uten at mistenktes rettigheter ivaretas, se punkt 4.5.

Med mindre saken er bagatellmessig, skal beslutning om å gjennomføre avhør på stedet treffes av påtalemyndigheten.

Både innledende samtale og eventuelt avhør skal så vidt mulig dokumenteres ved lydopptak.

9.2 Kontakt med verge før og under avhør på stedet

Ved avhør av et mistenkt barn skal verge så vidt mulig underrettes om avhøret og gjøres kjent med sin rett til å være til stede, jf. punkt 6.3. For særlig sårbar voksen gjelder det samme i tilfeller som nevnt i punkt 6.5.

Det kan gjøres avtale med mistenkte og vergen om at avhøret gjennomføres uten verge til stede, såfremt det anses *forsvarlig*, jf. punkt 6.4. Det må sikres notoritet om slik avtale.

Dersom det foreligger samtykke, anses forsvarlig og er praktisk gjennomførbart, kan verge ta del i avhøret via telefon.

Beslutning om at avhør av mistenkt barn eller særlig sårbar mistenkt skal gjennomføres uten verge til stede, treffes av påtalemyndigheten, med mindre det foreligger avtale med barnet og vergen om at avhøret kan gjennomføres uten verge til stede og saken er bagatellmessig, jf. punkt 6.4.

9.3 Forsvarer ved avhør på stedet

Før avhør på stedet skal det som ellers gis informasjon om retten til forsvarer mv., se punkt 8.2.

Dersom forsvarer ikke kan komme fysisk til stedet, kan det legges til rette for at forsvarer deltar i avhøret via telefon, når det anses forsvarlig.

Eventuelt avkall på forsvarer må også gis av verge, eventuelt via telefon.

Det må sikres notoritet om hvilken informasjon som er gitt og eventuelt avkall på forsvarer, så vidt mulig ved lydopptak.

Vedlegg

- Notat 18. september 2023 om forsvarerbistand ved politiavhør av barn og særlig sårbare personer som mistenkt i straffesak